

Южека Роман Сергійович,
студент магістратури 5-го курсу
навчальної групи М-ЮД-722 д
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Соболь Оксана Іванівна
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ЗАРОДЖЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Розглядаючи правову систему України в умовах сьогодення необхідно констатувати її перехідний етап, що зумовлено обставинами внутрішнього й зовнішнього характеру. При цьому правова система відображає реальні зміни, які відбулися в житті України за часів незалежності. Сьогодні правова система України знаходиться на шляху пошуку найбільш ефективних засобів розвитку суспільства й адекватного відображення загальносоціальних процесів.

Процес розвитку національної правової системи у всіх її проявах є складним і тривалим процесом, та вимагає відповідного досвіду провідних держав світу. Особливо це стосується незанихтих українському праву інструментів правового регулювання, потенціал яких широко застосовується іншими країнами. Серед таких інструментів важливе місце займає судовий прецедент.

В Україні законодавством закріплено основне джерело права – закон, але останнім часом все частіше можна зустріти питання про те, чи можуть поряд із законом існувати і мати законні підстави інші джерела права, такі, наприклад, як судовий прецедент, що займає особливе місце серед джерел права в інших країнах.

Взагалі, система джерел права має вирішальне значення для характеристики правової системи тієї чи іншої країни.

Традиційно батьківщиною прецеденту вважається Англія. Саме право цієї країни пов'язують із становленням принципу *stare decisis* (початкові слова латинського вираження *stare decisis et non quetta movera* – стояти на вирішеному і не порушувати встановленого порядку), що свідчить, з одного боку, про визнання прецеденту з боку держави як джерела права та, з іншого – визначає обов'язковий характер принципу, покладеного в основу рішення, що додає йому характеру загальнообов'язкового правила поведінки.

Слід пригадати, що англо-американська правова сім'я історично виникла в Англії в XI ст. Ця сім'я, що сформувалася багато років тому в Англії, є найбільш розповсюдженою у світі. Від інших правових сімей вона відрізняється тим, що як основне джерело права в ній визнається судовий прецедент [1, с. 206]. Найпоширенішим джерелом права у цій правовій сім'ї є судовий прецедент — рішення за конкретною юридичною справою, яке є взірцем для розгляду аналогічних справ у майбутньому. Це не виключає наявності інших джерел права — статутного права, звичаїв, доктрини тощо [2, с. 158].

Отже, основним джерелом англійського права є судова практика: суди вирішують справи, керуючись не законами (статутами, біллями), а попередніми рішеннями вищого суду країни (або штату) з аналогічної справи. Як зазначає В. Бернхем, “це правило походить від принципу *stare decisis* – розрахунку на те, що майбутні справи повинні вирішуватися таким чином, як і минулі справи”. Це означає, що суди не тільки застосовують, але і безпосередньо створюють право на основі судових прецедентів [3, с. 121].

За структурою право представників англосаксонської системи права диференціюється на загальне право і право справедливості, формується судовою практикою у вигляді прецедентів [4, с. 145]. Процесуальне право преважує над матеріальним. Джерелами права є судовий прецедент, закон, правова доктрина, розроблена окремими суддями і суддівськими корпораціями. Як правило, доктрина утверджує високу роль суду в здійсненні контролю за конституційністю законів, при тлумаченні прецедентів [5, с. 220].

Високе місце судового прецеденту в ієрархії джерел американського права і законодавства США визначається низкою чинників. По-перше, Верховний суд США є одним з інтерпретаторів в тексті федеральної Конституції внаслідок належного йому права конституційного нагляду (в США не існує спеціального конституційного суду) [6, с. 102]. По-друге, в Конституції є положення загального і невизначеного характеру, що потребують конкретизації, яку здійснюють у формі судового тлумачення їх змісту в зв'язку з виникаючими конкретними казусами [7, с. 75]. По-третє, законодавець відчуває ускладнення при регулюванні суспільних відносин, яке лише в загальному вигляді «позначено» у Конституції. Тому в збірниках рішень Верховного суду США містяться тлумачення і визначення майже всіх аспектів діяльності федеральної законодавчої влади [8, с. 760].

Як вже було з'ясовано, система джерел права має вирішальне значення для характеристики правової системи тієї чи іншої країни. Правові системи сучасних держав відрізняються, зокрема, тим, яке із джерел права переважає в національній правовій системі певної країни. Наприклад, у країнах романо-германського права основним джерелом права визнаються нормативні юридичні акти, а основною особливістю правової системи англо-американського права є визнання та широке використання як джерела права судового прецеденту.

В Україні відповідно до ст. 8 Конституції визнається і діє принцип вер-

ховенства права. При цьому найвищу юридичну силу має Конституція України, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі. В Україні вищим джерелом права визнається воля народу, і, відповідно, Конституція України як результат народного волевиявлення, є нормативним актом, вищою юридичною силою.

Таким чином, в Україні правовий прецедент офіційно не визнається джерелом права. Лише судові прецеденти зарубіжних країн, що визнають прецедентне право, можуть розглядатися в Україні як норми права. Значення таких правових прецедентів на тлумачення норм правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні є безспірним. Воно зростає у зв'язку з проголошеним євроінтеграційним курсом України, адаптацією вітчизняного законодавства до стандартів ЄС, виходом на міжнародні ринки тощо. Тому вивчення англосаксонської системи права, у якій домінує судовий прецедент, могло б слугувати відправною точкою в розробленні механізмів, котрі б забезпечили значне поліпшення якості діяльності судової системи України шляхом запровадження на законодавчому рівні інституту прецеденту як одного з джерел права, визначивши умови набуття рішенням суду обов'язкової сили стосовно розгляду всіх подальших аналогічних спорів.

1. Марченко М. Н. Правовые системы современного мира / М. Н. Марченко. – М. : ИКД Зерцало-М, 2001. – 400 с.

2. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: Підручник / Х. Бехруз. – Одеса : Фенікс, 2009. – 464 с.

3. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США / В. Бернхем. – К. : Видавництво Україна, 1999. – 554 с.

4. Завидняк В. І. Прецедент як правова норма в англосаксонській системі права / В. І. Завидняк // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2014. – № 2. – С. 144-149.

5. Давид Р. Основные правовые системы / Р. Давид, К. Жоффре-Спиноза. – М. : Междунар. отношения, 1998. – 432 с.

6. Боботов С. Введение в правовую систему США / С. Боботов, И. Жигачев. – М.: НОРМА, 1997. – 332 с.

7. Кравчук М. В. Правова система США / М. В. Кравчук. – Тернопільська академія народного господарства. – К. : Нора-Друк, 2004. – 136 с.

8. Бернам У. Правовая система США. [3-й вып.] / У. Бернам ; науч. ред. В. А. Вла-сихин. – М. : Новая юстиция, 2006. – 1216 с.